

JAARBOEK

VAN HET

KONINKLIJK NEDERLANDSCH GENOOTSCHAP

VOOR

MUNT- EN PENNINGKUNDE

ONDER DE ZINSPREUK

„Concordia res parvae crescunt”

TE

AMSTERDAM

Commissie van Redactie:

Dr. W. F. BAX (Amsterdam).

Dr. H. ENNO VAN GELDER (Voorburg).

Dr. J. W. A. VAN HENGEL (Utrecht).

Dr. J. H. JONGKEES (Bussum).

Dr. A. N. ZADOKS-JOSEPHUS JITTA (Amsterdam).

XXXVII 1950,
EERSTE GEDEELTE.

AMSTERDAM

UITGAVE VAN HET GENOOTSCHAP

1950

DE ROMEINSCHE MUNTVONDSTEN VAN VECHTEN EN ARENDSBURG

door

Dr. J. H. JONGKEES

Het belang van muntvondsten voor onze kennis van de geschiedenis van Nederland in den Romeinschen tijd is duidelijk en ook steeds erkend. Het gaat doorgaans om heel gewone stukken, die op zichzelf geen belang voor ons hebben, en alleen in verband met andere vondsten beteekenis krijgen. Het grootste nut hebben echter deze munten, wanneer de vondsten zoo talrijk zijn, dat het mogelijk wordt een betrouwbare statistiek te maken, die ons niet alleen een dateering geeft, maar ook inzicht in het verloop der geldcirculatie ter plaatse, en in de gebeurtenissen die hieraan ten grondslag liggen.

Vechten.

Een dergelijke bewerking der vondsten is mogelijk voor Vechten, thans een gehucht in de gemeente Bunnik bij Utrecht. Hier heeft aan den Rijn een Romeinsche legerplaats gelegen met een nederzetting; er was aan den rivieroever een aanlegsteiger, vanwaar de schepen ter zeevaart voeren. De plaats was belangrijk, omdat hier vermoedelijk oudtijds van den Rijn de Vecht aftakte, aan welke rivier Vechten (*Fectio*) haar naam ontleent¹⁾.

Romeinsche overblijfselen (zij liggen dicht onder het maaiveld), en in het bijzonder munten, zijn steeds in grooten getale gevonden. Hadrianus Iunius vermeldt er reeds in de 16e eeuw een „ingentem nomismatum ex aere et argento copiam”²⁾. L. Smids, die de plaats

¹⁾ Jaarboekje *Oud-Utrecht* 1945/6, blz. 38.

²⁾ H. Iunius, *Batavia* (1652), blz. 224.

in 1709 bezocht, getuigt hetzelfde ³⁾, evenals kort hierna F. Halma: „menigte van medailjes heeft men 'er" ⁴⁾. Genoemde L. Smids geeft een aanschouwelijk beeld van het bedrijf te Vechten, waar hij naar den akker Wiltenburg „gevoeteerd" was: „Aldaar zag ik eene menigte menschen al kruisende op dezen akker zoeken naar zilveren en koperen munten van Romeinsche Keizers, brokkelingen van roode kannetjes, tegelen, oud glas en andere snuisterijen ... Zelfs verstond ik van deze menschen, dat nog onlangs geheele wagens met deze brokkelingen waren weggevoerd" ⁵⁾.

Nauwkeuriger berichten van al deze gevonden munten zijn echter schaarsch. Arent van Buchell beeldt twee uit Vechten afkomstige stukken af: een brons van Antoninus Pius en een, onherkenbare, „ex plumbagine" van een der Antonijnen ⁶⁾. Van zijn vriend Jan van Renesse had hij andere Vechtensche stukken, „non inelegantes", ontvangen, o.a. van Nero, Traianus, Hadrianus en van de Antonijnen. Een ander liefhebber, P. van Dam, toonde hem munten van Tiberius (en Agrippa), Claudius, Nero, Vespasianus, Domitianus, Hadrianus, Antoninus Pius, Lucius Verus, terwijl Buchell als juist gevonden vermeldt „Neronis elegantissimum nummum ex aere subflavo"; alleen deze laatste is te identificeeren ⁷⁾. Ook in zijn dagboek noteert Buchell op 16 April 1641 het vinden van een munt van Tiberius (Drusus); op grond van de beschrijving is het stuk te identificeeren ⁸⁾.

In het begin der volgende eeuw kreeg L. Smids te Vechten in handen: een grootbrons van Galba, een munt van Hadrianus en andere stukken, eigendom van A. van Hoek ⁹⁾. Halma weet echter te berichten, „dat daar onlangs eenige voorname goude penningen gevonden zijn", waarover verder niets bekend is ¹⁰⁾.

³⁾ L. Smids, *Schatkamer der Nederlandse Oudheden*, 2e dr. (1737), blz. 393.

⁴⁾ F. Halma, *Tooneel der Nederlanden II* (1725), blz. 238.

⁵⁾ Smids, *Schatkamer*, blz. 297.

⁶⁾ In zijn uitgave van Beka, *Chronicon* (1643), blz. 6.

⁷⁾ In een aanteekening bij Heda, blz. 7, gebonden achter de kroniek van Beka (vorige noot).

⁸⁾ Buchelius, *Notae quotidianae*, ed. van Campen, blz. 120; het stuk is *BMC, Rom. Emp.* I, blz. 133, 98.

⁹⁾ Smids, *Schatkamer*, 2e ed. (1737), blz. 297.

¹⁰⁾ Halma, *Tooneel II* (1725), blz. 341.

Dat uit de talrijke toevallige vondsten vele verzamelingen werden gevormd, behoeft geen betoog. J. Scheltema weet dan ook elf vroegere verzamelingen van Vechtensche oudheden, in het bijzonder van munten, te noemen: in de 17e eeuw J. van Dam, J. G. Graevius, N. Chevalier (allen te Utrecht), en C. van der Wolff te Naarden; in de 18e eeuw de hoogleraren Reeland en Drakenborg, verder de verzamelaars De Milan de Visconti van Nijeveld, E. van Engelen, De St. Simon, Taets van Amerongen van Amelisweerd (eigenaar van het terrein); in de 19e eeuw alleen van Tuyl van Keulhorst¹¹⁾. Van deze verzamelingen zijn geen stukken meer identificeerbaar.

Wel is het lot bekend van de verzameling van D. J. G. baron van Heeckeren van Brandsenburg, gevormd uit Vechtensche oudheden. De verzameling werd in 1824 aangekocht door den Staat, die de munten in het Kon. Penningkabinet plaatste. Volgens den verkooper waren het „meest bronzen penningen van den tijd van Hadrianus“; zij zijn niet te identificeeren¹²⁾.

Uitvoeriger worden wij eindelijk ingelicht, wanneer W. J. A. van Romondt de munten opsomt¹³⁾ die in 1840 te Vechten waren gevonden en in zijn eigendom gekomen waren: denariën van Faustina „Minor“ (blijkens het opschrift: Maior), M. Antonius (2 legioensdenariën), Augustus, Elagabalus, en een onleesbare. Van de bronzen, grootendeels onleesbaar, waren de meeste van Nero, Vespasianus en Traianus; leesbaar waren: sestertius van Tiberius (geslagen onder Augustus), as van Caligula, van Nero, Hadrianus en Commodus elk één sestertius. Deze gegevens zijn voor een statistiek te gebruiken. Wat van de munten geworden is, bleef onbekend; in ieder geval komen zij niet met aanduiding van herkomst in een der openbare verzamelingen voor. Dit laatste geldt evenzeer voor alle voorgaande stukken.

Inmiddels was reeds in 1829 een eerste opgraving door den oudheidkundige J. Scheltema ondernomen; de munten werden

¹¹⁾ Jac. Scheltema, *Letterkundig Mengelwerk* IV, 2 (1830), blz. 339 vlg.

¹²⁾ J. C. Reuvsens, *Antiquiteiten* III, 1 (1826), blz. 135 vlg.; J. van Kuyk, *Geschiedenis van het Kon. Kabinet*, blz. 21, sub 12.

¹³⁾ *Alg. Konst- en Letterbode* 1841, I, blz. 11 vlg.

door Dr. Dornseiffen gedetermineerd. Afzonderlijk worden genoemd bronzen van Augustus en Antoninus Pius (verscheidene van beiden), een van Agrippa; onder de zilveren waren er van Elagabalus, Iulia Mamaea, en Iulia Soaemias, van elk één. In het algemeen wordt gezegd, dat er „verscheidene zilveren en vele koperen penningen” gevonden zijn, die loopen van Augustus tot Flavius Severus (306—307). Weinig geloofwaardig is de mededeling, dat de zilverstukken alle quinarii zouden zijn: het waren ongetwijfeld denarii en antoniniani¹⁴⁾.

In 1868 en volgende jaren werden bij de omvangrijke graafwerken voor den aanleg van het fort De Burg, vlak naast de plaats van het Romeinsche castellum, groote hoeveelheden Romeinsche munten gevonden¹⁵⁾. Door de zorgen van den kapitein Marcella werden deze vondsten regelmatig aan het Rijks-Museum van Oudheden te Leiden gezonden, dat de muntē en gesneden steenen naar het Kon. Penningkabinet doorzond. De steenen moesten aan het Museum teruggezonden worden; van de munten kon het Kabinet uitzoeken wat het wenschte te behouden, terwijl de overige deels aan het Academisch Penningkabinet te Leiden (later overgebracht naar het Kon. Kabinet), deels aan het Provinciaal Utrechtsch Genootschap zouden worden afgestaan. Wat volgt is ontleend aan de briefwisseling tusschen het Leidsche Museum (C. Leemans) en het Kon. Kabinet (J. F. G. Meyer), voor zoover nog aanwezig in de archieven van beide instellingen¹⁶⁾.

Op 1 Aug. 1868 werden aan het Kon. Kabinet gezonden 89 denarii, 17 grootbronzen en 136 kleinbronzen, die tot Juli 1868 gevonden waren „bij de uitvoering van werken voor het maken van een fort op de Houtensche vlakke”; hiervan gingen 8 denarii naar het Academisch Penningkabinet te Leiden terug¹⁷⁾.

Op 10 Dec. 1868 kwam een tweede zending van munten, sinds 1 Juli gevonden: 12 denarii (waarvan 1 geschonden) en 180 bron-

¹⁴⁾ Scheltema, *a.w.*, blz. 349.

¹⁵⁾ J. F. G. Meyer, *Verlag Kon. Penningkab.* 1868, blz. 9, spreekt van den „aanleg van vier forten”; de vondsten werden echter alleen te Vechten gedaan.

¹⁶⁾ J. van Kuyk, *Geschiedenis.* blz. 63.

¹⁷⁾ Museum aan Kabinet, 1 Aug. 1868; de „kleinbronzen” zullen grootendeels sterk aangetaste of gesnoeide middenbronzen zijn geweest.

zen. Vijf dagen later wordt dit gepreciseerd: 12 den. (1 beschadigd), 11 grootbronzen (3 met contramerck), 118 middenbronzen (waarvan 11 „tamelijk leesbaar“, 2 met contramerck), 11 stuks gebroken munten, 14 kleinbronzen, 3 zeer kleine, en 13 latere¹⁸⁾. Blijkbaar zijn van deze vondsten afkomstig de stukken die het Prov. Utrechtsch Gen. in 1869 van het Kon. Kabinet ontving: 30 denarii (ook Republikeinsche), 1 quinarus, en 36 bronzen; deze munten worden niet gespecificeerd¹⁹⁾.

In 1869 kwam eerst een kleine zending: 5 denarii, 6 grootbronzen, 19 middenbronzen, 1 zeer klein stukje, 1 Deensche munt²⁰⁾, in Juli gevolgd door een groote: 17 zilveren munten, 383½ bronzen, die gevonden waren tot Juni van dat jaar²¹⁾. Een nog grootere partij ontving het Haagsche Kabinet in December: 33 zilveren (van Augustus, Titus, Domitianus, Nerva, Traianus, Antoninus Pius, Iulia Domna, Caracalla, Alexander Severus en een zeer gesleten stuk van Gordianus III; verder 6 Republikeinsche: van Caesar, Antonius en de gentes Memmia en Satriena, en 2 onleesbare). De bronzen, volgens Leemans ten getale van 942, waren volgens Meyer onherkenbaar, zoodat hij ze zelfs niet heeft geteld. Deze 975 stukken waren gevonden van 1 Juni tot November²²⁾. Het Prov. Utrechtsch Gen. ontving in 1870 van het Penningkabinet 17 zilveren en 28 bronzen munten, die niet worden gespecificeerd²³⁾.

De laatste zending die het Leidsche Museum uit Vechten ontving (van vondsten uit den zomer van 1870) bereikte het Kabinet pas in 1878. Dit is de eenige partij, waarover wij iets uitvoeriger ingelicht zijn²⁴⁾. Volgens Leemans bestond de zending uit: 7 zilveren (waarvan 1 of meer subaeraat), 3 fragmenten zilver, 1 barbaarsch zilverstuk, verder 51 grootbronzen, 456 middenbronzen en kleinere, 8 latere en fragmenten. Meyer antwoordt, dat er

¹⁸⁾ Museum aan Kabinet, 10 Dec. 1868, en 15 Dec. 1868.

¹⁹⁾ *Verslag Alg. Vergadering van het Prov. Utr. Gen.* 1869, blz. 39.

²⁰⁾ Museum aan Kabinet, 10 Febr. en 11 Febr. 1869.

²¹⁾ Museum aan Kabinet, 12 Juli 1869.

²²⁾ Museum aan Kabinet, 21 Dec. 1869; Kabinet aan Museum, 23 Dec. 1869.

²³⁾ *Verslag Alg. Vergadering Prov. Utr. Gen.* 1870, blz. 27.

²⁴⁾ Museum aan Kabinet, 4 Nov. 1878; Kabinet aan Museum, 30 Nov. 1878.

8 zilveren en 513 bronzen zijn. Onder de zilveren noemt hij stukken van Antonius, Augustus (quinarius), Geta, Gordianus III. Bij de bronzen worden vermeld: Augustus („dupondii”²⁵⁾ met altaar en met muntmeesters), „dupondii” van Caligula, Germanicus, Agrippa (1 stuk), Claudius, Nero (ook enkele sestertii), sestertii van Vespasianus en verscheidene „dupondii”, twee „dupondii” van Titus, vele van Domitianus, 1 sestertius van Nerva, verscheidene sest. van Traianus, weinige munten van Hadrianus, meest sestertii, 2 sest. van Aelius, en van Antoninus Pius, Faustina Maior en M. Aurelius ieder 1 sestertius. Van M. Aurelius waren er geen kleinere. Dit waren de jongste munten; maar eerder in zijn brief zegt Meyer met grooter juistheid, dat alles ouder is dan Geta en Gordianus. Een sceatta sluit de rij.

Aan Romeinsche munten heeft Vechten in deze jaren dus opgeleverd: 64 zilveren en 2229 bronzen stukken, tezamen 2393 stuks.

Wat is van dit groote aantal nog te achterhalen? De eenige stukken, waarvan herkomst uit deze vondsten vaststaat, zijn ... 9 munten van het Kon. Penningkabinet, alle uit 1868; bij een tiende stuk is geen jaartal vermeld²⁶⁾. Evenwel somt het jaarverslag van 1868 minstens 29 stuks op (voornamelijk Republikeinsche denarii), die min of meer gespecificeerd worden, „en meer koperen munten van Drusus, Caligula, Claudius en Nero”²⁷⁾. Hieronder zijn dus de zendingen van 1 Aug. 1868 en van 10 Dec. 1868 begrepen. Van de zendingen van 1869 worden als aanwinsten voor het Kabinet slechts 6 denarii en 4 bronzen gespecificeerd vermeld²⁸⁾. Elders geeft Meyer echter een overzicht van de eerste zending alleen, zooals hij zegt; uit een vergelijking blijkt evenwel, dat in dit overzicht ook stukken uit andere zendingen van 1868 en 1869 zijn opgenomen²⁹⁾. Hij noteert 88 denarii, 1 quinarius, 1 zilveren sestertius (65 Republikeinsche, 25 uit den Keizertijd). Naast de zilveren worden in het artikel de bronzen munten nauwelijks

²⁵⁾ Bedoeld zijn asses.

²⁶⁾ Volgens den inventaris.

²⁷⁾ *Verslag Kon. Penningkab.* 1868, blz. 10.

²⁸⁾ *Verslag Kon. Penningkab.* 1869, blz. 9.

²⁹⁾ *Rev. Belge de Num.*, 5, IV, 1872, blz. 368 vlg.

vermeld: „les pièces en bronze, au nombre de 183, étaient presque toutes si frustes et usées que la détermination des têtes était à peu près impossible”. Hieruit en uit de Verslagen kan een gespecificeerde lijst van 95 stuks worden samengesteld; hiervan kunnen 4 stuks identiek zijn met munten, waarvan de inventaris de vindplaats Vechten opgeeft; in het geheel levert het Penningkabinet dus 101 stukken voor de statistiek op.

Evenwel heeft het Prov. Utrechtsch Genootschap, volgens de afspraak, „het overschot” toegewezen gekregen: behalve de reeds genoemde kleine partijen een groote partij van 468 bronzen; waar de talrijke andere stukken gebleven zijn, weet ik niet te zeggen. Van deze 468 waren 373 niet te determineeren; de overige 95, in het verslag gespecificeerd, zijn blijkbaar in de verzameling opgenomen, waar zij niet meer te identificeren zijn³⁰⁾. Verder bevindt zich te Utrecht nog een kistje met 208 bronzen, kennelijk van een opgraving afkomstig; daar hierbij ook een Deensch muntje is (zooals ook in de zending van 10 Febr. 1869 aan het Kabinet) en de samenstelling van de partij geheel het karakter heeft van die der andere verzamelingen Vechtensche munten (ook enkele fragmenten), kan men veilig aannemen, dat dit een deel is van de 468 gezonden stukken. Hiervan heb ik 124 stukken kunnen determineeren, 83 bleven onleesbaar. In het bezit van hetzelfde Genootschap komen nog verscheidene partijtjes voor van dergelijke munten; het is wel waarschijnlijk, dat deze eens bij een poging tot ordening aan de groote partij zijn onttrokken, maar ik acht dit niet zeker genoeg om hen in de statistiek op te nemen. Er zijn vele tientallen stukken van Augustus (asses met altaar), vele ook van Tiberius (Agrippa), Caligula en Claudius.

In het geheel blijken dus nog slechts 320 stukken, 13 procent, van de groote vondsten van 1868—1870 te gebruiken voor de statistiek. Terwijl eenerzijds de door het Penningkabinet behouden munten uitgelezen exemplaren waren, vinden wij in de verzameling van het Prov. Utrechtsch Gen. het uitschot. Over het geheel geeft hetgeen te achterhalen was echter toch een geflatteerd beeld van

---

³⁰⁾ *Verslag Museum Prov. Utr. Gen.* 1880, blz. 2.

de vondsten: terwijl uit de correspondentie is op te maken, dat van alle vondsten van deze jaren bijeen de verhouding van zilver tot brons was van 1 : 13,6, blijkt deze bij de voor de statistiek gebruikte stukken hieruit 1 : 2,5 te zijn.

In de verzameling van het Utrechtsche Genootschap bevinden zich ook de munten die gevonden werden bij de opgravingen van 1892—1894. Hiervan is plaats en jaar op de muntbakjes aangegeven, maar deze opgaven stemmen niet geheel overeen met het staatsjè in het verslag der opgraving; dit laatste heb ik gevolgd³¹⁾. Van de latere opgravingen (1920—1926) hebben 37 munten de verzameling bereikt: een zeldzame aureus van Cassius is het pronkstuk³²⁾, verder: 2 Republikeinsche denarii, waarvan 1 te determineeren, 12 bronzen die herkenbaar, en 17 met een fragment³³⁾, die onherkenbaar zijn. Over de bij de opgraving van van Giffen in 1947 gevonden munten (naar verluidt ongeveer 80) heb ik geen gegevens.

De Utrechtsche verzameling heeft ook buiten de opgravingen van tijd tot tijd munten uit Vechten verkregen. In het begin der 19e eeuw werd een solidus van Honorius gevonden, die in de Utrechtsche verzameling moet zijn terechtgekomen³⁴⁾. In 1879 kwamen 7 munten, die niet meer in de verzameling te identificeeren zijn en dus op grond van het verslag zijn opgenomen³⁵⁾. In 1882 schonk Six o.a. uit Vechten afkomstige stukken; daar de oorspronkelijke muntbakjes van Six nog aanwezig zijn, is contrôle van het Verslag gemakkelijk; in het geheel zijn het 18 stukken³⁶⁾. Andere kleinere aanwinsten van te Vechten gevonden munten zijn op grond van de Verslagen opgenomen³⁷⁾, of, wat de recente aanwinsten betreft, op grond van de opschriften der muntbakjes. Belangrijker

³¹⁾ *Verslag Alg. Vergadering Prov. Utr. Gen.* 1895, blz. 162.

³²⁾ A. E. Remouchamps, *Opgravingen te Vechten* (1928), blz. 15.

³³⁾ Ook onder de vondsten van 1868—1870 bevinden zich fragmenten; dit zijn bronzen munten, die meestal opzettelijk stuk gebakt zijn.

³⁴⁾ J. Scheltema, *Mengelwerk*, IV, 2, blz. 344; S. Muller, *Verslag Alg. Verg. Prov. Utr. Gen.* 1895, blz. 142.

³⁵⁾ *Verslag Museum Prov. Utr. Gen.* 1879, blz. 2.

³⁶⁾ *A.w.* 1882, blz. 1 vlg.

³⁷⁾ *A.w.* 1902, blz. 4. Verzamelingen die gedeeltelijk uit Vechten afkomstig zijn (coll. Dornseiffen: *Verslag Museum Prov. Utr. Gen.* 1895, blz. 3), zijn hier niet van waarde.

is de aan de stad Utrecht gelegateerde verzameling Bosch van Drakestein, die geheel uit Vechtensche oudheden bestaat; hieronder bevinden zich 329 Romeinsche munten, hier (met enkele correcties) opgenomen op grond van den gedrukten inventaris³⁸⁾.

Het Rijksmuseum van Oudheden te Leiden bezit in magazijn 58 munten, die op verschillende tijdstippen uit Vechten zijn gekomen. In den catalogus wordt nog een aantal vermeld (Republikeinsche den. 1; Augustus den. 1; Germanicus, brons 1; onbekende aantallen zilveren munten van Antoninus Pius en Septimius Severus, en bronzen van Domitianus en Hadrianus), doch deze heb ik niet kunnen zien; zij zijn buiten beschouwing gelaten³⁹⁾. Ditzelfde geldt van de onder de aanwinsten vermelde munten uit Vechten, die ten deele reeds onder een ander hoofd zijn opgenomen⁴⁰⁾. Tenslotte konden nog 5 stukken worden gebruikt uit verschillend particulier bezit.

Alle vondsten samenvattend blijken wij van 836 stukken (16 goud, 332 zilver, 488 brons) over voldoende gegevens te beschikken voor het samenstellen van een statistiek; deze is hierbij afgedrukt. De hoogte van de kolommen is evenredig aan het aantal gevonden munten, die gedurende de betreffende perioden geslagen zijn; hierbij heeft het zwarte gedeelte betrekking op de gouden munten, het gearceerde op de zilveren, het witte op de bronzen. In zooverre geeft deze statistiek een valsch beeld, als lange regeeringen uitteraard door veel munten vertegenwoordigd zijn, korte door weinig; men zie de afwisseling van den Burgeroorlog (68—69) tot Traianus (98—117). Van Augustus zijn er 109 stukken uit een periode van 44 jaar, gemiddeld 2,48 per jaar, terwijl wij van Pertinax, die slechts 3 maanden regeerde, 2 stuks bezitten, een buitengewoon groot aantal, dat een gemiddelde van 8 per jaar onderstelt. Deze gemiddelden zijn in de statistiek uitgedrukt door punten, die onderling door een lijn zijn verbonden. Deze laatste

---

³⁸⁾ W. Pleyte en Th. M. Roest, *Inventaris van de collectie oudheden, gevonden te Vechten, aan de stad Utrecht gelegateerd door Jhr. H. W. Bosch van Drakestein van Oud-Ameliswercd* (z.j.), nos. 530—858.

³⁹⁾ J. H. Holwerda, *Catalogus van het Rijksmus. van Oudheden, Afd. Praehistorie en Ned. Oudheden* (1908), blz. 215 vlg.

⁴⁰⁾ *Verslagen 's Rijks Verzamelingen* 1900, blz. 204; 1901, blz. 157.

statistiek geeft slechts een benadering aan: precies zou zij pas zijn, indien de regeeringen tot op maanden nauwkeurig zouden worden berekend, hetgeen veelal onmogelijk is.

Bij het samenstellen van een statistiek moeten toevalligheidsfactoren zooveel mogelijk worden uitgeschakeld. Dit doel is nagestreefd door alleen voorzichtig gebruik te maken van oncontroleerbare berichten uit de litteratuur. Gesloten vondsten, die een statistiek uitteraard aanzienlijk kunnen beïnvloeden, zijn niet bekend, en er is ook geen aanleiding er te vermoeden. Maar het toeval heeft wel een rol gespeeld bij de vorming van een verzameling als die van Bosch van Drakestein. Deze bestaat immers uit 14 gouden, 176 zilveren en 139 bronzen munten, kennelijk een uitgezochte collectie, waarin slechts weinige van de (doorgaans door de bemesting zeer sterk aangetaste) bronzen zijn opgenomen. Bij de vondsten van 1868—1870 treffen wij ongetwijfeld de ware verhoudingen aan: 164 zilveren en 2229 bronzen ⁴¹⁾. Hetzelfde kan gezegd worden van de in de statistiek opgenomen munten, die uit deze groote vondsten afkomstig zijn; zooals reeds vermeld, is ook dit slechts een keuze, die het aantal bronzen te gering doet schijnen, terwijl het aantal Republikeinsche munten naar verhouding te groot is. In de statistiek moeten wij dus in gedachten aan de bronzen (die over het algemeen toch reeds overheerschen) een nog grooter plaats geven.

Uitgaande van de verhouding bij de vondsten van 1868—1870 (aantallen zilveren en bronzen munten verhouden zich als 1 : 13,6) kan men aannemen, dat Bosch van Drakestein minstens 2400 bronzen in handen heeft gekregen ⁴²⁾. De verzamelaar was eigenaar van het terrein, dat bij Oud-Amelisweerd behoort, en heeft bijeengebracht wat zijn pachters bij het bewerken van het land vonden. Dit is een treffende illustratie van den rijkdom aan oudheden van Vechten: indien reeds tijdens een menschenleven meer dan 2800 stukken opgeraapt zijn, en bijna evenzoo vele bij graafwerken in een gedeelte van het terrein — dit na drie eeuwen ijverig zoeken

⁴¹⁾ Het is opmerkelijk, dat hieronder geen gouden munten zijn; misschien zijn deze door de gravers achtergehouden.

⁴²⁾ Minstens, omdat vermoedelijk ook wel zilveren munten verwijderd zijn.

en verzamelen van munten — mag men schatten, dat Vechten in den loop der eeuwen zeker een 10.000 stukken heeft opgeleverd. Deze voor een castellum met nederzetting ongewone rijkdom aan munten (en andere vondsten) bewijst de belangrijkheid van de plaats in Romeinschen tijd.

Dat van dit groote aantal slechts 836 munten voor de statistiek gebruikt konden worden, doet de vraag rijzen of deze statistiek betrouwbaar is. Bij het bewerken van het materiaal bleek echter, dat reeds een gedeelte (bijv. de verzameling Bosch van Drakestein, of de vondsten van 1868—1870) een statistiek mogelijk maakte, die niet veel verschilde van die welke op het geheele beschikbare materiaal berust. Bij de vermeerdering van de gegevens bleken de verschillen zich duidelijker af te teekenen, maar het algemeene beeld bleef hetzelfde. Het aantal van 836 stukken schijnt dus wel voldoende te zijn voor het doel.

Brons overheerscht gedurende een deel van den tijd waarop de statistiek betrekking heeft. De Republikeinsche munten zijn alle van zilver, hetgeen te verklaren is uit het feit dat het zilver ten tijde der Republiek overheerschte, gedurende een groot deel van de periode waarin de te Vechten gevonden munten geslagen zijn zelfs geen brons naast zich hebben gehad. Maar ook vanaf Septimius Severus (193) zien wij weer vrijwel uitsluitend zilver, nadat reeds in den loop van de 2e eeuw de verhouding tusschen beide metalen steeds meer ten gunste van het zilver neigde. Dit is een duidelijke illustratie van het verloop der geldcirculatie in het geheele Romeinsche Rijk: het geld verliest steeds meer aan koopkracht. Nader wordt dit geïllustreerd door het feit, dat ik vóór de 4e eeuw slechts één kleinbrons (quadrans), en wel van Augustus, heb gevonden, en dat gedurende de geheele 1e eeuw de asses overheerschten, terwijl pas in de eerste helft van de 2e eeuw de sestertii en dupondii in betrekkelijk groote aantallen voorkomen. In de statistiek is het onderscheid tusschen de verschillende soorten van bronzen munten niet gemaakt, omdat in dit opzicht niet kan worden vertrouwd op de berichten in de litteratuur, en het achterwege laten van deze berichten een te groot verlies aan gegevens zou hebben meegebracht.

VECHTEN

		Goud	Zilver	Brons	Totaal	Gemiddelde per jaar
157—134	Republiek		4		4	0,17
134—114			6		6	0,33
114—104			4		4	0,40
104—83			32		32	1,52
83—75			15		15	3,75
75—69			7		7	1,40
69—50			12		12	0,60
50—44			22		22	4,40
44—36		1	14		15	1,88
36—30			43		43	8,60
30 v.—14 n. C.	Augustus	1	24	84	109	2,48
	Tiberius	1	20	57	78	3,39
	Caligula			41	41	10,25
	Claudius	1	4	34	39	3,00
	Nero	7	7	33	47	3,35
	Burgeroorlog	1	5	2	8	5,33
	Vespasianus		8	55	63	6,30
	Titus		3	14	17	8,50
	Domitianus	1	5	57	63	4,20
	Nerva		1	6	7	4,66
	Traianus		8	39	47	2,48
	Hadrianus	2	6	27	35	1,67
	Ant. Pius		11	20	31	1,34
	M. Aurelius		6	8	14	0,74
	Commodus		2	6	8	0,66
	Pertinax		1	1	2	8,00
	Sept. Severus		18		18	1,00
	Caracalla		7		7	1,17
	Macrinus		1		1	1,00
	Elagabalus		15		15	3,75
	Alexander Sev.		17	1	18	1,29
	Gordianus III		3		3	0,50
	Philippus Arabs		1		1	0,20
	Maximianus Herc.			1	1	0,05
	plm. Magnentius			1	1	
	Honorius	1			1	

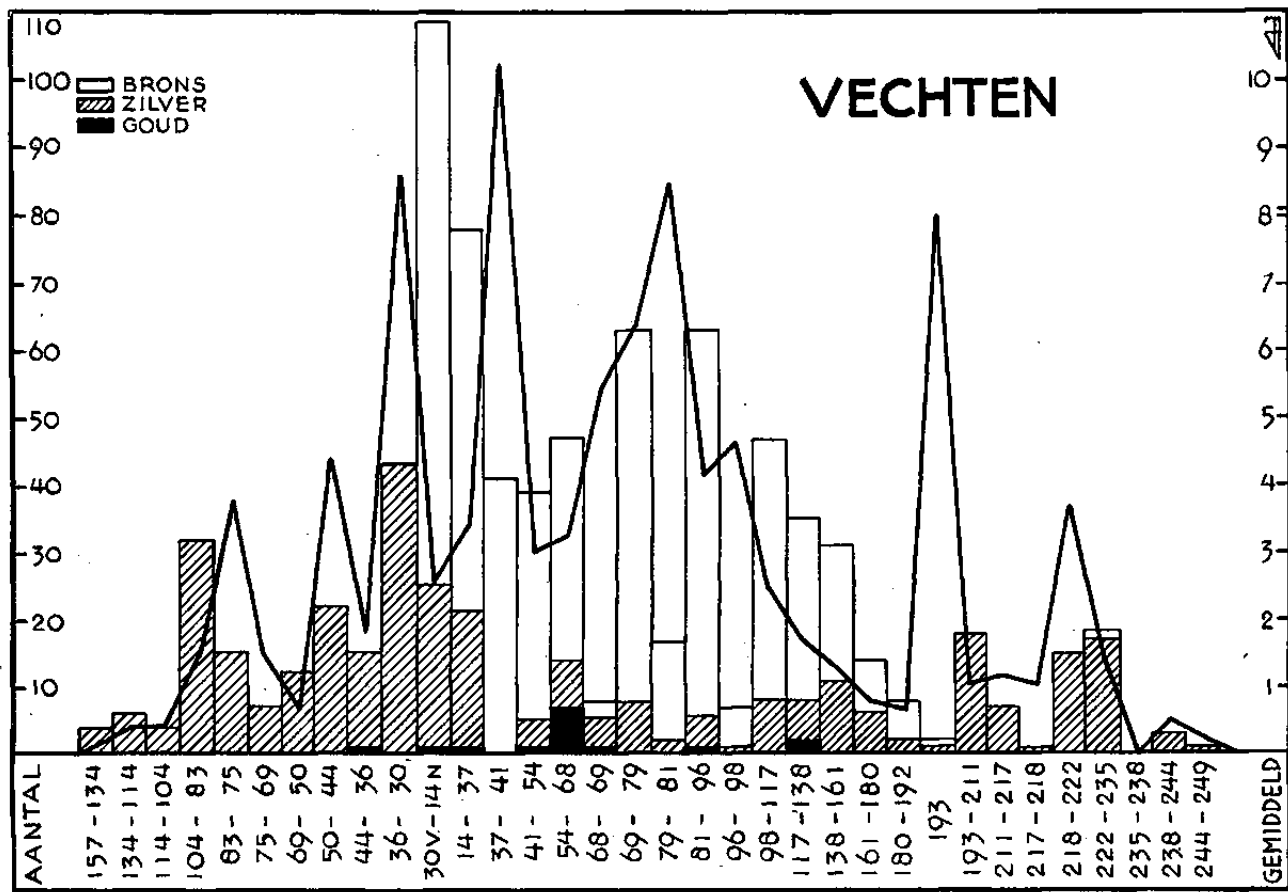
ARENDSBURG

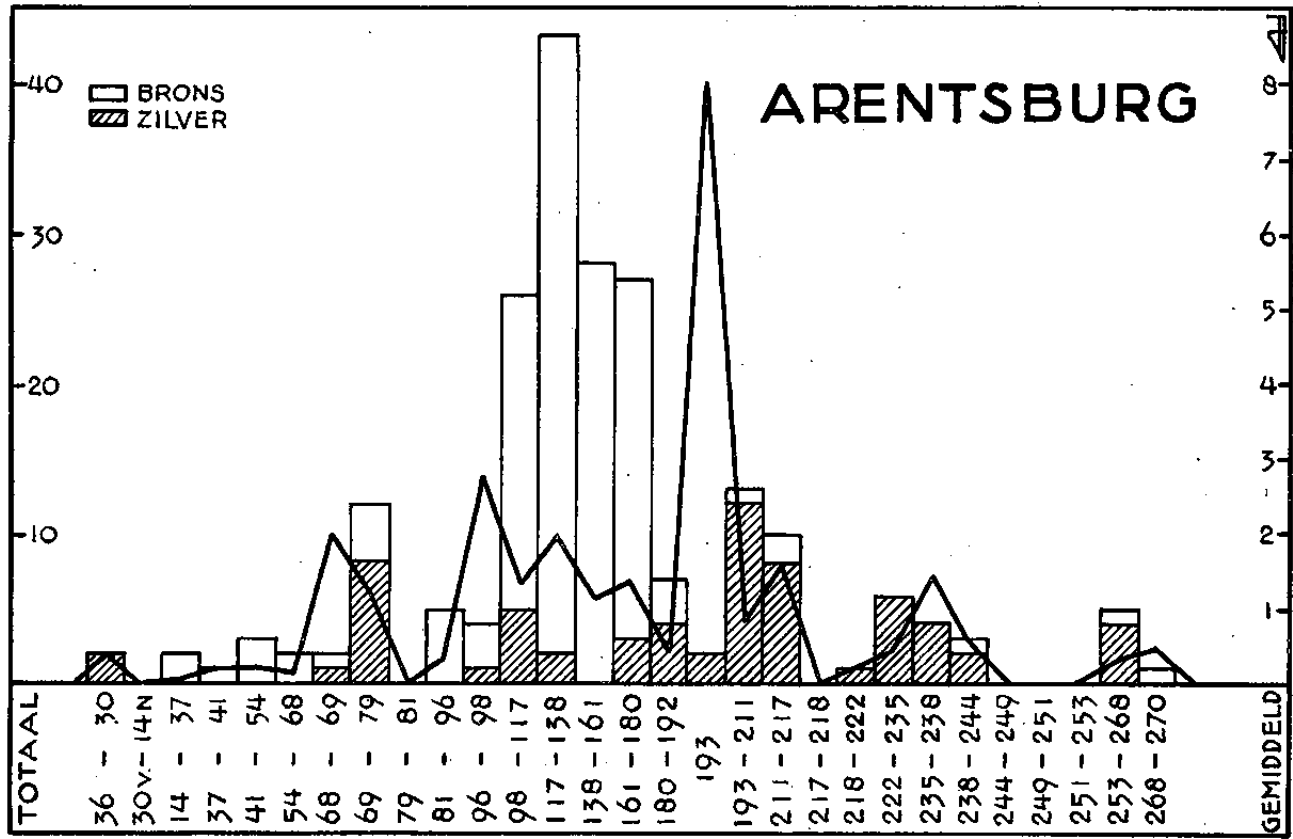
		Zilver	Brons	Totaal	Gemiddelde per jaar	
						Viervoud
36—30	Republiek	2		2	0,40	1,60
30 v.—14 n. C.	Augustus				0,00	0,00
14—37	Tiberius		2	2	0,09	0,36
37—41	Caligula		1	1	0,25	1,00
41—54	Claudius		3	3	0,23	0,92
54—68	Nero		2	2	0,14	0,56
68—69	Burgeroorlog	1	1	2	2,00	8,00
69—79	Vespasianus	8	4	12	1,20	4,80
79—81	Titus				0,00	0,00
81—96	Domitianus		5	5	0,33	1,33
96—98	Nerva	1	3	4	2,67	10,68
98—117	Traianus	5	21	26	1,37	5,48
117—138	Hadrianus	2	41	43	2,05	8,20
138—161	Ant. Pius		28	28	1,22	4,88
161—180	M. Aurelius	3	24	27	1,42	5,68
180—192	Commodus	4	3	7	0,58	2,32
193	Pertinax		2	2	8,00	32,00
193—211	Sept. Severus	12	1	13	0,72	2,88
211—217	Caracalla	8	2	10	1,67	6,68
217—218	Macrinus				0,00	0,00
218—222	Elagabalus	1		1	0,25	1,00
222—235	Alexander Sev.	6		6	0,46	1,84
235—238	Maximinus	4		4	1,33	5,33
238—244	Gordianus III	2	1	3	0,50	2,00
253—268	Gallienus enz.	4	1	5	0,33	1,33
268—270	Claudius II		1	1	0,50	2,00

Corrigenda:

In de grafiek van Arendsborg (blz. 15) verbeteren:

1. In plaats van *Totaal* leze men *Aantal*;
2. De kolom bij het jaar 193 behoort niet gearceerd, maar wit te zijn.

Over de Republikeinsche munten behoeft niet veel gezegd te worden; zooals reeds opgemerkt, is hun aantal in verhouding tot dat der latere stukken ongetwijfeld geflatteerd. Wij weten, dat Republikeinsch zilver nog lang in omloop is gebleven: nog in 107 werd dit op groote schaal door Traianus ingetrokken⁴³). Inderdaad ziet men in Britannië de Republikeinsche munten omstreeks 100 na Chr. uit den omloop verdwijnen, echter met één uitzondering: de legioensdenariën van Antonius circuleeren nog tot het midden der 3e eeuw⁴⁴). De oorzaak hiervan ligt in hun slechte gehalte en de werking van de wet van Gresham⁴⁵). Van de 43 munten uit de periode 36—30 v. Chr. zijn dan ook niet minder dan 39 legioensdenariën, geslagen in het jaar 32. Dit verklaart den hoogen top in deze periode. Ditzelfde kan het geval zijn geweest met den zeldzamen aureus van Cassius, een kostbare vondst⁴⁶). Hoe de „berg” tusschen 104 en 75, en de top van 55—44 te verklaren zijn, weet ik niet te zeggen.

Zou men op grond van de statistiek alleen de komst van de Romeinen reeds omstreeks 30 v. Chr. kunnen vermoeden, na het voorgaande is het duidelijk, dat het onder Augustus was, dat de Romeinen zich in Vechten kwamen vestigen: de groote meerderheid van de munten van Augustus zijn bronzen, die (daar zij zooveel talrijker zijn in den omloop) reeds spoedig verloren kunnen worden. Het is niet mogelijk geweest deze gebeurtenis door de munten nader te dateeren. Weliswaar zijn de nauwkeurig dateerbare asses met de namen van muntmeesters talrijk, maar slechts enkele zijn voldoende leesbaar. Deze geven een geheel onduidelijk beeld; ik vond de dateeringen: 23, 22, 12, 11—9, 7 (tweemaal), 6, 5 en 4 v. Chr. De statistiek weerlegt de gebruikelijke zienswijze, dat de Romeinen zich bij de expedities van Drusus (14 v. Chr.) te Vechten vestigden, geenszins; dat de gebeurtenis vroeger plaats had, is echter mogelijk.

⁴³) Mattingly, *BMC. Rom. Emp.* III, blz. LXXXVII.

⁴⁴) R. Collingwood, *Archaeology of Roman Britain* (1930), blz. 188.

⁴⁵) Grueber, *BMC. Rom. Rep.* II, blz. 527, n. 3; M. Bernhart, *Handbuch d. röm. Münzkunde*, blz. 20.

⁴⁶) *BMC. Rom. Rep.* II, blz. 482, no. 76.

De verscheidenheid aan typen is niet groot: de groote meerderheid van Augustus' denariën zijn die met Caius en Lucius (te Lyon geslagen), de bronzen zijn die met de muntmeesters, of (vooral) die met het altaar van Roma en Augustus, eveneens te Lyon geslagen. Zoo komen ook alle denariën van Tiberius van deze muntplaats (alle 20 met de zittende Livia), en de talrijke asses met Agrippa. Het is begrijpelijk, dat onze streken vooral vanuit Lyon van munten zijn voorzien. Overigens is bij Tiberius niets bijzonders op te merken.

Voor het opvallende ontbreken van goud en zilver — in tegenstelling tot het groote aantal bronzen — van Caligula weet ik wellicht een verklaring: misschien werd de circulatie hiervan na 's keizers *damnatio memoriae* verboden; bij brons zou zulk een verbod onmogelijk zijn geweest⁴⁷⁾. Veelbeteekenend schijnt de onverwachte punt die de grafiek van de gemiddelden hier maakt. Wij moeten hierbij bedenken, dat althans een deel van de munten (vooral de gouden en zilveren, maar ook de bronzen) van een keizer pas onder diens opvolger verloren zijn geraakt. In dit geval mogen wij als waarschijnlijk aannemen, dat deze top betrekking heeft op de militaire activiteit onder de laatste jaren van Caligula (37—41) zelf en het begin van de regeering van diens opvolger Claudius (41—54): in 43 had een vlootexpeditie naar Britannië plaats, waarbij ook gebruik werd gemaakt van den Rijn, die langs Vechten naar zee liep⁴⁸⁾; deze expeditie was reeds jaren in voorbereiding geweest. Ook hierna vond nog eenige militaire bedrijvigheid plaats, die in 47 na Chr. leidde tot de inrichting van de vestinglinie langs den Rijn. Dit schijnt echter geen sporen in de muntvondsten van Vechten te hebben nagelaten; hier behoeften ook geen ingrijpende veranderingen meer plaats te hebben.

Het volgende opmerkelijke verschijnsel treffen wij aan bij de

---

⁴⁷⁾ Bij de goudvondst van het Domplein te Utrecht (C. W. Vollgraff, G. van Hoorn, *Opgravingen op het Domplein*, I—II, blz. 49) waren de munten als volgt verdeeld: Augustus: 1; Tiberius: 4; Claudius: 8; Nero: 35; Burgeroorlog: 2. Ook hier is het ontbreken van Caligula opmerkelijk. — De bronzen van Caligula werden veelal gecontramerkeerd.

⁴⁸⁾ A. E. van Giffen, *25e tot 28e Jaarverslag Ver. voor Terpenonderzoek* (1948), blz. 172.

munten van Nero (54—68); hier immers is het aantal (ongesleten) goudstukken buitengewoon groot. Dit duidt op den opstand der Bataven in 69 na Chr., toen sommige Romeinen hun kostbaarheden in den grond verborgen. Te Utrecht hebben wij aan deze gebeurtenis de zoeven vermelde schat van 50 aurei te danken. Evenals te Utrecht zullen ook hier vroegere aurei dan die van Nero bij deze gelegenheid in den bodem zijn gekomen; misschien mogen wij alle 4 de oudere stukken bij deze 7 optellen, de slijtage maakt dit niet onwaarschijnlijk. Zeker echter behooren vóór den opstand 1 aureus en 4 denariën, die in de statistiek onder den Burgeroorlog (68—69) zijn geplaatst. Zij dateeren van 68 na Chr. en zijn nog geheel ongesleten. Vooral de aureus is een prachtstuk, gaaf bewaard, van voortreffelijken stijl, en nog ongepubliceerd (zie plaat I)⁴⁸⁾.

Vonden wij in de laatste decenniën vóór den opstand een inzinking, na den opstand der Bataven volgt een berg, die ongeveer de laatste 30 jaar van de eeuw beslaat. De berg als geheel is gemakkelijk te verklaren door de sterkere militaire bezetting na den opstand: vóórdien was het dichtstbijzijnde legioenskamp dat van Vetera bij Xanten, nu werd een legioen te Nijmegen in garnizoen gelegd, en te Utrecht konden wij constateeren, dat Romeinen en Bataven na 70 niet meer zoo vredig naast elkaar woonden als te voren. Wanneer de vondststatistiek van Vechten er op wijst, dat de bezetting na den opstand versterkt werd, beantwoordt dit dus aan de verwachtingen.

Hierdoor is echter nog niet de hoogste top verklaard, die bij de statistiek van de absolute aantallen bij Domitianus (81—96) ligt, in de grafiek van de gemiddelden bij Titus (79—81). Indien immers de reeds genoemde oorzaak de eenige was, dan zouden wij den hoogsten top onder Vespasianus (69—79) verwachten, toen de bezetting (onmiddellijk na den opstand) ongetwijfeld het grootst was, en toen bovendien het verwoeste legerkamp herbouwd moest worden. Wel mag men aannemen, dat een aantal stukken

⁴⁸⁾ Aureus (7,35 gr.) geheel als de denarius *BMC. Rom. Emp.* I, blz. 295, no. 19, pl. 50, 9, maar van veel beteren stijl (Legaat Bosch van Drakestein, no. 721).

van Nero pas onder Vespasianus zijn verloren, maar hier staat tegenover de even groote waarschijnlijkheid, dat ook munten van Vespasianus eerst later in den grond zijn geraakt. Deze zelfde „vertragingfactor” kan echter wel van beteekenis zijn, waar het een top geldt. Zooals wij reeds eerder vermoedden, dat de top onder Caligula aan militaire activiteit in het begin van Claudius' regeering toe te schrijven was, zoo mogen wij ook hier in de eerste plaats denken aan een oorzaak in het begin van de regeering van Domitianus.

Zulk een oorzaak ken ik voor onze streken niet. Men kan een oogenblik denken aan den opstand van Saturninus, maar deze vond pas in 89 plaats en in Boven-Germanië; bovendien werd de opstand in zeer korten tijd onderdrukt. Aan den anderen kant staat, dat de onderdrukking juist geschiedde door het leger van Neder-Germanië (waarvan ongeveer een kwart in ons land zal hebben gelegen), en dat Domitianus de zaak hoog opnam en zelf overkwam om alle eenheden van het Neder-Germaansche leger onderscheidingen te verleenen. Het is mogelijk, dat de onrust onder Domitianus meer verspreid was dan wij weten. Dat de statistiek door een toeval misleidend zou zijn, lijkt mij niet zoo waarschijnlijk: de gegevens over de niet in de statistiek opgenomen munten verschaffen, voor zoover mogelijk, een bevestiging, terwijl de aantallen opgenomen munten groot genoeg zijn om de mogelijkheid van toeval uiterst gering te maken. De top onder Titus—Domitianus blijft dus nog een vraagstuk.

Na dezen berg is de geschiedenis van Vechten duidelijk: de activiteit neemt gestadig af, tot zij tegen het einde der 2e eeuw een minimum bereikt; hierin stemmen beide statistieken volkomen overeen. Dat in dezen tijd de bezetting werd verminderd weten wij: in 107 verliet het 10e legioen Nijmegen en liet slechts de kleinere eenheden hier achter; ook deze laatsten zullen uitgedund zijn. Of de twee goudstukken van Hadrianus (117—138) beteekenis hebben zou ik niet durven zeggen.

Dat alleen het inslapen van de militaire activiteit reeds een verklaring kan geven voor de inzinking van de 2e eeuw, blijkt

ook uit de reactie die tegen het einde der eeuw volgt. Wij zien dan in beide statistieken een berg, die zich uitstrekt van 193 tot 235; deze berg heeft twee toppen: bij de absolute aantallen onder Septimius Severus (193—211) en Alexander Severus (222—235), bij de gemiddelden onder Pertinax (193) en Elagabalus (218—222). Rekening houdend met den vertragsfactor, kunnen wij de oorzaken verwachten onder Septimius Severus en onder Alexander Severus.

Wat Septimius Severus aangaat is dit reeds hierom duidelijk, omdat de munten van Pertinax hier misschien nog zelfs niet waren aangekomen, toen deze keizer reeds na drie maanden vermoord werd. De verklaring van den top onder Septimius Severus is ook volkomen duidelijk, want van de Romeinsche vesting van den Brittenburg hebben wij een inscriptie die herdenkt hoe deze keizer van een cohorte de bewapening die door ouderdom onbruikbaar was geworden („ob vetustate conlapsum”) vernieuwde⁵⁰⁾, en andere inscripties doen hetzelfde elders vermoeden. Deze zinsnede geeft voortreffelijk weer hetgeen wij te Vechten uit de munten kunnen opmaken: het langzame inslapen in den loop der 2e eeuw, het ontwaken onder Septimius Severus.

Dat deze plotselinge activiteit samenhangt met de eerste teekenen van de Volksverhuizing staat buiten kijf, al beschikken wij niet over nadere bijzonderheden. Evenzoo kan men den tweeden top van dezen berg, onder Alexander Severus (222—235), in verband brengen met een nieuwe bedreiging van de grenzen. Dat de grens herhaaldelijk bedreigd, en ook overschreden, werd vóór zij omstreeks het midden van de eeuw bezweek, was ons bekend; de munten kunnen dateeringen verschaffen (omstreeks 230—235).

Het is opmerkelijk, dat na den top onder Alexander Severus de keizer Maximinus (235—238) in het geheel niet door munten vertegenwoordigd is. Dit zou toeval kunnen zijn: de aantallen stukken die wij van deze periode hebben, zijn niet zoo groot, dat men een toevallige lacune van drie jaar geheel kan buitensluiten. Maar zonderling is de lacune wel: Alexander Severus is nog ver-

⁵⁰⁾ A. W. Bijvanck, *Excerpta Romana* II, no. 334; de oudste bron, Pighius, geeft den Brittenburg als vindplaats aan.

tegenwoordigd door 18 stuks (1,00 per jaar), Gordianus staat weliswaar met 3 stukken in de statistiek (0,50 per jaar), maar in berichten die niet in de statistiek verwerkt zijn, wordt zijn naam nog tweemaal⁵¹⁾ genoemd (dus in het geheel minstens 0,86 per jaar). Hiertegen steekt Maximinus wel scherp af met drie jaar zonder één munt. Vooral na de bedreiging van de grens die wij onder zijn voorganger meenden te kunnen vaststellen, is dit veel-beteekenend: Vechten schijnt ten gevolge hiervan voor korten tijd verlaten te zijn geweest. Zooals hierna zal blijken geeft de toestand in Arentsburg een bevestiging van deze conclusie.

Maar hierna is het ook spoedig afgelopen: Gordianus III (238—244) en Philippus Arabs (244—249) zijn nog vertegenwoordigd, de laatste door slechts één antoninianus van Otacilia, terwijl ook het „zeer gesleten” stuk van Gordianus niet eerder dan ten tijde van Arabs in den grond zal zijn gekomen. Maar dan volgt een lacune van bijna 40 jaar. Vechten is dus nog wel vóór het jaar 250 door haar geringe bezetting voorgoed verlaten⁵²⁾.

De vraag is nu, wat hierna gebeurd is. Het terrein is blijkbaar niet van menschen verlaten gebleven: in de statistiek (niet in de grafiek) is opgenomen een kleinbrons van Maximianus Herculeus (286—305), en een kleinbrons ongeveer uit den tijd van Magnentius (350—353; ik durf het muntje niet met zekerheid aan dezen keizer toe te schrijven). Hier tusschenin ligt een munt van Flavius Severus (306—307), wiens naam vermeld wordt door Scheltēma. Dan worden in de zending van 10 Aug. 1868 aan het Kon. Kabinet vermeld „3 zeer kleine” bronzen muntjes; dit kunnen 4e eeuwse stukjes zijn of Gallische. Ook onder de bij de zendingen van 1868—1878 genoemde „kleinbronzen” kunnen stukken van de 4e eeuw zijn geweest; bij een der, vermoedelijk van deze zendingen afkomstige, groepjes munten in de verzameling van het Utrechtsch Genootschap bevindt zich een twintigtal van zulke stukjes, die,

---

⁵¹⁾ Bij de zending van December 1869 aan het Kon. Penningkabinet kwam een „zeer gesleten” stuk voor, bij de zending van 1878 een ander stuk.

⁵²⁾ Deze dateering is in overeenstemming met de dateering, die Prof. van Giffen voor Valkenburg vond (25e tot 28e Jaarverslag Ver. voor Terpenonderzoek, blz. 175) en voor Vechten vermoedde.

naar hun toestand te oordeelen, uit Vechten gekomen kunnen zijn. Dit alles is echter zeer onzeker.

Het voorkomen van enkele bronzen muntjes uit de 4e eeuw is niet ongewoon: in Wijk-bij-Duurstede is een kleinbrons van Constantijn den Grooten gevonden⁵³⁾, en in De Meern een van Magnentius⁵⁴⁾; ook elders komen zij sporadisch voor, terwijl in de Haarlemmermeer een zeer groote vondst van dergelijke muntjes is gedaan (ongepubliceerd). Nu is het zeer begrijpelijk, dat de verlaten ruïnes van de Romeinsche forten den binnengekomen Franken tot huisvesting hebben gediend, en dat deze lieden, die geen eigen munt sloegen, in beperkte mate gebruik maakten van de Romeinsche munt; tot het begin der 5e eeuw bleef het Zuiden van ons land immers nog door de Romeinen bezet. Anderzijds hebben wij ook vrij vage mededeelingen over enkele Romeinsche veldtochten gedurende de 4e eeuw. Het zou dus ook mogelijk kunnen zijn, dat dergelijke muntjes aan zulk een expeditie herinneren. Het is van belang hierop het oog te houden.

De solidus van Honorius daarentegen behoeft zeker niet op de aanwezigheid van Romeinen in het begin der 5e eeuw te wijzen, zooals S. Muller nog meende⁵⁵⁾. Integendeel worden gouden munten dan in grooten getale juist aan de Franken gegeven om hun plundertochten af te koopen; men denke aan de vondst van Velp⁵⁶⁾. Dit stuk wijst dus veeleer op de aanwezigheid van Franken.

Aldus geven de muntvondsten van Vechten een vrij goed beeld van de geschiedenis van deze plaats en de activiteit van haar bewoners. Gesticht in de eerste helft van Augustus' regeering, kende Vechten aanvankelijk een levendige activiteit (veldtochten van Drusus en Germanicus), die haar hoogtepunt schijnt te hebben gevonden in het begin van de regeering van Claudius (expeditie tegen Britannië en andere veldtochten); onder Claudius en Nero bleef de activiteit vrij hoog. Het vele goud, dat in 69 in den grond

⁵³⁾ Verzameling Prov. Utrechtsch Genootschap.

⁵⁴⁾ *Jaarboek Munt- en Penningkunde* 1946/7, blz. 150.

⁵⁵⁾ *Verslag Alg. Vergadering Prov. Utr. Gen.* 1895, blz. 142.

⁵⁶⁾ A. O. van Kerkwijk, *Procès verbaux et Mémoires, Congrès int. de numismatique*, Bruxelles 1910, blz. 29 vlg.

moet zijn gekomen, wijst op den opstand der Bataven. Hierna breekt een periode van verhoogde activiteit aan, verklaarbaar door de versterking der troepen. Het hoogtepunt hiervan, ten tijde van Domitianus, vond nog geen bevredigende verklaring. De sinds omstreeks 100 steeds dalende activiteit is geheel verklaarbaar door het slinken van de Romeinsche bezetting van ons land, evenals de verhoogde activiteit onder Septimius Severus is toe te schrijven aan vergrootte aandacht voor de grensverdediging. De uit de muntvondsten blijkende wisseling van gebeurtenissen hierna (bedreiging onder Alexander Severus, die resulteerde in een tijdelijke terugtrekking der troepen, geringe bezetting hierna, die vóór 250 aftrok) kan eveneens met militaire feiten in verband worden gebracht.

Geheel de geschiedenis van Vechten, zooals zij uit de muntvondsten blijkt, schijnt dus direct afhankelijk te zijn van de militaire geschiedenis. Dit is zeker een onverwachte uitkomst. Wij weten immers, dat naast de legerplaats een nederzetting van burgers lag; uit de inscripties blijkt, dat te Vechten Tungrische burgers en schippers gevestigd waren, en ook is bewaard een wij-inscriptie van een triërarchus, den kapitein van een flink zeeschip. Uit deze en andere gegevens meende men steeds te moeten opmaken, dat het Romeinsche Vechten, behalve garnizoensplaats, ook een handelsplaats, zelfs een zeehaven, van beteekenis is geweest. Vele gegevens hadden den indruk gewekt, dat vooral in de 2e eeuw de handel zich in Vechten ontwikkeld had⁵⁷). Dit alles zou doen verwachten, dat de vondstenstatistiek deze handelsactiviteit zou weerspiegelen.

Integendeel kunnen wij juist opmerken, dat alleen de groote hoeveelheden gevonden munten op de belangrijke activiteit van deze plaats (althans gedurende een deel van haar bestaan) wijzen, maar dat het op- en neergaan van deze activiteit geheel bepaald is door de grootte van het garnizoen en de militaire bedrijvigheid. Zooals een vergelijking met de vondsten van Arentsburg zal leeren, heeft het er den schijn van, dat Vechten juist in de 2e eeuw haar beteekenis verloor. De handelsplaats Vechten schijnt geen zelf-

---

⁵⁷) A. W. Byvanck, *Nederland in den Rom. Tijd*, II, blz. 539 en 549.

standig bestaan te hebben gehad; de handel en scheepvaart stonden hier blijkbaar nagenoeg geheel ten dienste van de Romeinsche bezetting en van den kring van burgers (kooplieden, herbergiers enz.), dien ieder bezettingsleger om zich heen had, en die met de bezetting groeide en slonk.

Wij zullen andere dergelijke statistieken moeten afwachten om te zien welke eigenschappen Vechten in dit opzicht met andere plaatsen gemeen heeft, en welke haar bijzondere eigenschappen zijn. Met name geldt dit voor het grootte verschil tusschen de 1e en de 2e eeuw. De geringe cijfers van de 2e eeuw lijken niet in evenredigheid te zijn met de hooge cijfers van de eerste: het heeft er den schijn van, dat Vechten de beteekenis die het in de 1e eeuw had, in den loop van de 2e eeuw heeft verloren. Dit zal ten volle bevestigd worden door een vergelijking met de muntvondsten van Arentsburg.

Arentsburg

De statistiek van de muntvondsten die bij de opgravingen van den Arentsburg te Voorburg zijn gedaan, is samengesteld op grond van de gepubliceerde lijst ⁵⁸⁾. Het aantal stukken (210) is aanzienlijk geringer dan dat van Vechten, de resultaten dus in evenredigheid minder zeker. De afgedrukte statistieken zijn op dezelfde wijze ingericht als die van Vechten, met dit verschil echter, dat gouden munten geheel ontbreken ⁵⁹⁾. Voor een vergelijking met de statistiek van Vechten kan het nuttig zijn de gemiddelden van Arentsburg met vier te vermenigvuldigen, daar het aantal munten van Vechten ook vier maal zoo groot is als dat van Arentsburg. Het behoeft geen betoog, dat hierdoor ook de toevalligheidsfactor verviervoudigd is; hierom zijn deze viervoudige gemiddelden niet in de grafiek opgenomen.

Wij zien frappante overeenstemmingen en frappante verschillen.

⁵⁸⁾ J. H. Holwerda, *Arentsburg* (1923), blz. 143 vlg.

⁵⁹⁾ In het Kon. Penningkabinet bevinden zich nog wel vijf munten (aurei van Traianus, Septimius Severus, Caracalla, kleinbronzen van Magnia Urbica en Constantinus Iunior), die in 1894 te Voorburg zijn gevonden; deze zijn hier buiten beschouwing gelaten.

Het is duidelijk (als wij rekening houden met den verdragingsfactor), dat het castellum Arentsburg pas onder Vespasianus (69—79), na den opstand der Bataven, gebouwd werd. Dan volgt een diepe put onder Titus en Domitianus (79—96), waar Vechten juist een hoogen top vertoonde; het schijnt zelfs, dat het kamp tijdelijk ongebruikt heeft gestaan. Ik weet hiervoor geen verklaring te geven.

Eveneens in tegenstelling tot Vechten zien wij vervolgens de grootste activiteit omstreeks 100 beginnen, al neemt zij in de tweede helft der eeuw ook hier wat af. Evenals te Vechten, en nog veel duidelijker, zien wij ook hier een hoogen top bij Pertinax (193); de verklaring: de uit de inscripties bekende, verhoogde militaire activiteit onder Septimius Severus, is dezelfde. De hierop volgende inzinking heeft haar parallel te Vechten, maar zij valt iets later. De verhoogde activiteit onder Alexander Severus (222—235) schijnt niet zoo duidelijk uit te komen, maar opmerkelijk is de top onder Maximus (235—238), die te Vechten zelfs ontbrak. Het zou zeer wel mogelijk zijn, dat de gebeurtenissen er toe leidden, dat Vechten (en andere castella?) tijdelijk ontruimd werd, de bezetting van Arentsburg daarentegen ter keering van den aanval werd versterkt, misschien door de terugtrekkende troepen. Evenals te Vechten schijnt reeds vóór 250 aan de bezetting van Arentsburg een einde te zijn gekomen. Maar hier heeft het er den schijn van, dat de Romeinen een twintig jaar later nog voor korten tijd zijn teruggekeerd. Tenslotte vinden wij ook hier een enkele bronzen munt uit de 4e eeuw.

Het zou onverstandig zijn uit de verschillen tusschen de muntvondsten van Vechten en Arentsburg — al mogen zij opmerkelijk zijn — ver gaande conclusies te trekken. Hiertoe is het materiaal van Arentsburg nog te gering. Ook dient men te bedenken, dat de twee castella een verschillend karakter hadden: Vechten was een grensvesting, Arentsburg lag in tweede linie, op de etappenlijn. Aan den anderen kant staat ook een overeenkomst: ook bij Arentsburg (aan den Vliet gelegen) moet een haven of aanlegplaats zijn geweest. Maar van Arentsburg krijgen wij, — in tegenstelling tot Vechten — niet den algemeenen indruk, dat het ge-

durende eenige periode van zijn bestaan een belangrijke plaats is geweest. Dan is het van belang de aantallen der in beide plaatsen gevonden munten te vergelijken.

Het aantal der munten van Arentsburg bedraagt juist een vierde van dat der Vechtensche munten; het is dus begrijpelijk, dat over het algemeen de gemiddelden beneden die van Vechten blijven. Niettemin blijken de gemiddelden onder Hadrianus, M. Aurelius en Septimius Severus van Arentsburg reeds boven die van Vechten te liggen. Wanneer wij, om beide vindplaatsen op voet van gelijkheid te brengen, de gemiddelden van Arentsburg verviervoudigen, blijken, na Vespasianus, gedurende de geheele 2e eeuw (96—217) de gemiddelden van Arentsburg ver boven die van Vechten uit te komen; zij zijn steeds meer dan het dubbele. Een dergelijk verschil kan niet toevallig zijn: gedurende de 2e eeuw was Arentsburg blijkbaar veel belangrijker dan Vechten; en, aangezien wij van Arentsburg niet den indruk van groote beteekenis hadden gekregen, moeten wij wel concluderen, dat Vechten in de 2e eeuw inderdaad tot een plaats van geringe beteekenis was gedaald.

Gaarne zou men de vondsten van andere castella willen vergelijken; deze zijn echter niet voorhanden. Van Valkenburg bij Leiden zijn tot dusver slechts 11 munten gepubliceerd, terwijl van Utrecht de opgravingen van Prof. van Giffen (sinds 1936) nog steeds op publicatie wachten. Het is bovendien twijfelachtig of deze plaatsen voldoende materiaal voor een betrouwbare statistiek zullen opleveren. De overige grenscastella bieden nog minder. Voor Nijmegen, een stad van veel grooter beteekenis en rijk aan vondsten, stelt de oud-archivaris Mr. M. J. Daniëls een statistiek op

PLAAT I

R

A

R

Munten van 68 na Chr. uit Vechten

Valsche dekadrachme van Akragas

Munten van Julianus en Eugenius